

BAKÓ ESZTER BERNADETT

Tanköteles korú bevándorló gyermekek és fiatalok nyelvi integrációja a német közoktatásban

A tanulmány témája a tanköteles korú bevándorló gyermekek integrációja a német közoktatásban. Ez jelenleg egy kiemelten fontos és időszerű téma, részben az 2015 óta zajló jelentős bevándorlási hullám, részben az 2022-ben kitört ukrainai háború miatt. A dolgozatban vizsgálom a migrációs folyamatokat, a bevándorló felnőttekre és a fiatalokra vonatkozó statisztikai adatokat. Részletesen tárgyalom az oktatásba való sikeres beilleszkedést és a nyelvi hátrányok leküzdését segítő programokat. Az integráció gyakorlati megvalósulásának részleteit a Donaueschingeni Oktatási Hivatalnál tett látogatásom alapján mutatom be. A tanárok továbbképzésének fontosságát és a felnőtteknek szóló nyelvkurzusokat is kiemelten vizsgálom. A családi háttér támogató szerepét is hangsúlyozom a gyermekek nyelvi fejlődésének és iskolai előmenetelének vonatkozásában.

Kulcsszavak: bevándorló gyermekek, tanköteles fiatalok, nyelvi integráció, közoktatás Németországban, német mint második nyelv

Bevezetés

Tanulmányom témája a bevándorló gyermekek közoktatásbeli integrációja Németországban, mely napjainkban egyrészt a 2015-től kezdődő nagy bevándorlási hullám, másrészt a 2022-ben kitört ukrainai háború miatt egy igen fontos és aktuális téma.

Németország az egyik legnagyobb bevándorló ország Európában. Az elmúlt évtizedek során számos menekült és munkavállaló telepedett le az országban, és velük együtt sok gyermek és iskolaköteles fiatal is érkezett. Ennek eredményeként a német oktatási rendszernek alkalmazkodnia kellett az újonnan érkező diákok szükségleteihez.

A bevándorló gyermekek oktatása azonban számos kihívást rejt magában. Az elsődleges kihívások közé tartozik a nyelvi akadályok leküzdése, a kulturális alkalmazkodás, és az oktatási rendszerbe való integráció. Németország jelentős erőfeszítéseket tesz és anyagi forrásokat is biztosít annak érdekében, hogy a bevándorló gyermekeknek lehetősége legyen a közoktatásban való részvételre. Az iskolák számos támogató programot és eszközt kínálnak, hogy segítsék az integrációt.

A tanulmány célja, hogy szakirodalmak és törvényi szabályozások elemzésével átfogó képet adjon a németországi nyelvi integrációs törekvésekről, különös tekintettel a tanköteles korú bevándorló gyermekekre. A vizsgálat fontos részét képezi a Baden-Württemberg tartományban található Donaueschingeni Állami Oktatási Hivatalnál tett látogatásom, melynek dolgozói egy beszélgetés keretében betekintést nyújtottak a közoktatásbeli integráció hivatalos folyamatába. Ezen intézmény szervezésében részt vettem továbbá a *Hálózat: Előkészítő osztályok* címet viselő továbbképzésen is, melynek során megismerhettem a *Fiatalok Migrációs Szolgálatának* (Jugendmig-

rationsdienst) munkáját. A továbbképzés második részében egy középiskolai tanárnő mutatta be részletesen oktatási tevékenységét a külföldi diákok nyelvi integrációjának vonatkozásában. Tanulmányom során e személyes tapasztalatokkal kívánok minél objektívebb rálátást biztosítani az integrációs törekvések gyakorlati megvalósulására.

Migrációs folyamatok és integrációt célzó szabályozások Németországban

Migrációs folyamatok: Aktuális kép és statisztikák

Németország hosszú ideje a bevándorlók egyik fő célországa Európában és világszerte. A német Statisztikai Hivatal (Statistisches Bundesamt, 2023a) legfrissebb, 2022-es évre vonatkozó adatai alapján Németországnak 83 103 000 lakosa van, melyből 23 825 000 fő bevándorló háttérű. Az arányokat tekintve ez azt jelenti, hogy a migrációs háttérű személyek a teljes lakosság több, mint 28 százalékát teszik ki.

A menekültek számára vonatkozó adatok (Medien Dienst Integration, 2023a) alapján elmondható, hogy 2022. december 31-ig bezárólag összesen 2,9 millió menedékkérő tartózkodott Németországban. Ebből több, mint egymillió ukrán nemzetiségű. A számadatok magukba foglalják azon személyeket is, akiknek a menedékkérelmét még nem bírálták el, valamint azokat is, akiknek kérelmét ugyan elutasították, ám valamely oknál fogva ezt követően is Németországban tartózkodnak.

A Németországban menedéket kérők főként a Közel-Keletről és Afrikából érkeztek, a leggyakoribb származási országok között van Szíria, Irak, Irán, Afganisztán, Pakisztán, Törökország, Eritrea, Gambia, valamint Szomália (Medien Dienst Integration, 2023a). 2022 óta azonban minden adatot felülmúl az Ukrajnából érkező menekültek száma.

2022. február 24-én orosz fegyveres erők vonultak be Ukrajnába, mellyel kezdetét vette az orosz–ukrán háború. Az invázió következtében milliók hagyták el Ukrajna területét és kerestek menedéket valamely biztonságos országban, köztük Németországban is. Alig egy hónappal a háború kitörése után, 2022 márciusában 369 874 ukrán bevándorlót regisztráltak Németországban. Fél évvel később, 2022 szeptemberében számuk meghaladta az egymilliót, az elmúlt egy évben azonban stagnálás figyelhető meg. A legfrissebb, 2023 augusztusi adatok szerint napjainkban 1 086 357 ukrán bevándorló él Németország területén (Medien Dienst Integration, 2023b). A 2022-es évre vonatkozó részletes statisztikai adatok szerint (Statistisches Bundesamt, 2023b) az ukrán menekültek 63 százaléka nő és kislány. A 18 év alatti gyermekek és fiatalok aránya 35 százalék. A 18 és 60 év közötti bevándorlók 71 százaléka nő, valamint a 60 év feletti korosztályt is szinte ugyanez az arányszám jellemzi (60 év feletti 70 százaléka nő). Összefoglalva elmondható tehát, hogy a 18 évesnél idősebb ukrán menekültek között a férfiakhoz képest kétszer annyi a nők aránya. Ennek oka, hogy a háború kezdete óta Ukrajnában a 18 és 60 év közötti ukrán férfiak esetében kiutazási tilalom van érvényben. A 18 év alatti gyermekek nemi megoszlása kiegyenlített, 49 százalékuk kislány, 51 százalékuk kislány.

A 18 év alatti ukrán kiskorúak számát illetően rendelkezésre állnak 2023 szeptemberében megjelent adatok (Medien Dienst Integration, 2023c). Ezek alapján napjainkban nagyságrendileg 346 000 ukrán gyermek tartózkodik Németországban, közülük 132 000 fő az általános iskolás korosztályhoz tartozik (Németországban 1–4. osztály,

tehát 6–11 évesek), 128 000 fő pedig 12–17 év közötti. A többi, mintegy 80-90 000 gyermek óvodáskorú vagy annál fiatalabb. Ugyanezen tanulmány adatai szerint 2023-ban 211 000 ukrán gyermek és fiatalkorú tanul valamely németországi általános iskolában, vagy vesz részt szakmai képzésben.

A bevándorlók oktatásának jogi szabályozása

Az oktatáshoz való jog alapvető emberi jog, melyet az ENSZ Emberi Jogi Nyilatkozatának (United Nations, 1948) 26. cikke mond ki. Eszerint legalább az elemi oktatást mindenki számára ingyenesen hozzáférhetővé kell tenni. Ezen felül továbbá az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye (United Nations, 1989), az európai uniós jog, valamint a német Alaptörvény (Grundgesetz) egyaránt biztosítják, hogy minden kiskorú és fiatal – beleértve a bevándorló gyermekeket is – részesülhessen intézményi oktatásban.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményén belül a 28. cikk 1. pontja tartalmazza, hogy az Egyezményt elfogadó tagállamok elismerik a gyermeknek az oktatáshoz való jogát. E jog gyakorlását elsősorban a mindenki számára kötelező és ingyenes alapfokú oktatás biztosítja. Az országok minden gyermek számára megnyitják továbbá a középfokú oktatás lehetőségét, valamint biztosítják, hogy képességeitől függően mindenki bejuthasson a felsőoktatásba. Intézkedéseket tesznek az oktatás ingyenességének érdekében, vagy szükség esetén pénzügyi segítséget nyújtanak. A 28. cikk 3. pontja felszólítja az országokat az oktatásügy területén történő nemzetközi együttműködésre. Ennek célja, hogy megszüntessék a tudatlanságot és az írástudatlanságot az egész világon, megkönnyítsék az ismeretek megszerzését, valamint a korszerű oktatás megismerését.

A Gyermekjogi Egyezmény 29. cikke az oktatás alapelveire tér ki. Ezek értelmében az oktatás során elő kell segíteni a gyermek személyiségének kibontakozását, valamint szellemi és fizikai tehetségének és képességeinek fejlesztését. A gyermekben tudatosítani kell a szülei, nyelve és kulturális értékei iránti tiszteletet. A gyermek tisztelje az országot, amelyben él, valamint származási országát egyaránt.

Az Európai Unió nem közvetlenül szabályozza ugyan a gyermekek oktatását, hiszen ezen rendelkezések megalkotása az egyes tagállamok hatásköre, ugyanakkor az EU fontos szerepet vállal az országok közötti képzési együttműködés, információcserre, valamint az oktatási célból történő mobilitás biztosításában. E feladatok ellátására szolgál az Európai Oktatási Térség is (European Education Area), mely rendszer az oktatás fejlesztését célozza kora gyermekkortól a felsőoktatásig (European Commission, a). További jelentős kezdeményezés az Erasmus Program (European Commission, b), valamint a bolognai folyamat (European Commission, c). Utóbbi kettő elsősorban a felsőoktatást érinti, és külföldi tanulási lehetőséget, valamint az egységesített felsőoktatási rendszer okán átjárhatóságot biztosítanak a tanulóknak az intézmények között.

A nemzetközi jogi szabályozások áttekintését követően lényeges megvizsgálunk Németország saját rendelkezéseit. A német Alaptörvény 7. cikke (GG Art 7 = Grundgesetz Artikel 7) kimondja, hogy a teljes oktatásügy állami felügyelet alatt áll. Ezzel az állam biztosítja, hogy az alapfokú oktatás mindenki számára elérhető és ingyenes. Az oktatásra vonatkozó részletes szabályozás ugyanakkor az egyes tartományok (Bundesland) hatáskörébe tartozik, így adódnak különbségek az előírásokban. Az általános tankötelezettség Németországban 6 éves kortól kezdődik, és tartománytól

függően 16 vagy 18 éves korig érvényes. A bevándorló gyermekek oktatására vonatkozó szabályozások azonban közel sem ennyire egyértelműek és egységesek.

Németország mind a 16 tartományában minden tanköteles korú gyermeknek kötelező részt venni iskolai oktatásban, részleteikben azonban esetenként eltérnek az előírások. Fontos kérdés többek között, hogy az épp Németországba érkező tanköteles gyermek, akinek még nem tisztázott a tartózkodási státusza, jogosult-e részt venni a közoktatásban. Egy 2015-ben készült, Németország egész területét érintő kutatás azt mutatta, hogy 100 iskolából 62 elutasította a tartózkodási engedéllyel, vagy menekültstátusszal még nem rendelkező gyermekek felvételét (Funck et al., 2015 idézi: Daschner, 2017 in: McElvany et al., 2017).

Németországban a már nem iskolaköteles, felnőtt bevándorlók oktatásáról is rendelkezik jogszabály. A szövetségi területen élő külföldiek tartózkodásáról, munkavállalásáról és integrációjáról szóló törvény §43 (Bundesministerium der Justiz: AufenthG §43) előírja az integrációs kurzusokon való részvételt. Eszerint a jogszerűen és tartósan Németország területén élő külföldiek gazdasági, kulturális és társadalmi integrációját a Német Szövetségi Köztársaság (Bundesrepublik Deutschland) támogatja és megköveteli. A külföldiek beilleszkedésre való törekvéseit az állam integrációs kurzusokkal támogatja. Ennek célja a német nyelvismeret átadása, valamint a német jogrendszerre, kultúrára és történelemre vonatkozó ismeretek közvetítése. Az integrációs kurzus egy alapszintű és egy haladó nyelvtanfolyamból áll, melyek azonos időtartamúak, valamint része egy orientációs kurzus (Orientierungskurs) is, mely a német jogrendszer, kultúra és történelem megismerését célozza. Az integrációs kurzusokat a Szövetségi Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge = BAMF) szervezi, lebonyolításukat pedig magán- illetve közintézményekre bízta. A kurzusok költségeit az érintettek anyagi helyzetét figyelembe véve kell megállapítani. A Szövetségi Kormány (Bundesregierung) jogosult az integrációs kurzusok részletes szabályozását megállapítani, beleértve a felépítést, a tananyagot, a kurzusok lebonyolítását, az oktatási intézmények kiválasztását és az oktatási engedélyek kiadását, a részvételi feltételeket, a részvételt és a sikeres teljesítést igazoló dokumentumokat, valamint a költségeket.

A szövetségi területen élő külföldiek tartózkodásáról, munkavállalásáról és integrációjáról szóló törvény 44. §-a (Bundesministerium der Justiz: AufenthG §44) az integrációs kurzusokon való részvételi jogosultságot részletezi. A jogszabály szerint egy külföldi személynek, aki hosszú távon szövetségi területen tartózkodik, jogosultsága van egyszer részt venni egy integrációs kurzuson, amennyiben először kap tartózkodási engedélyt munkavállalás vagy családegyesítés céljából, humanitárius okokból, illetve hosszú távú tartózkodásra (az említett státuszokról külön jogszabályok rendelkeznek, melyek részletezésétől e helyütt eltekintek). Az integrációs kurzusokon való részvételi jogosultság nem áll fenn azoknál a gyermekeknél, fiataloknál és fiatal felnőtteknél, akik iskolai tanulmányokat kezdenek, vagy már folyamatban vannak iskolai tanulmányaik a Német Szövetségi Köztársaságban. Nem jogosultak továbbá azon személyek sem, akik nagyon csekély integrációs hajlandóságot mutatnak, vagy már elegendő német nyelvismerettel rendelkeznek (az elegendő nyelvismeret szintjét a törvény nem részletezi).

A szakmai német nyelvismeret fejlesztését a szövetségi területen élő külföldiek tartózkodásáról, munkavállalásáról és integrációjáról szóló törvény 45. § a) cikke (Bundesministerium der Justiz: AufenthG §45a) szabályozza. Ennek alapján a munkaerőpiaci integrációt a szakmai nyelvismeret fejlesztő intézkedések segíthetik elő. E tanfolyamok az általános integrációs kurzusok tananyagára épülnek. A szakmai nyelvkurzusok irányítását és szervezését a BAMF végzi, lebonyolításukat pedig magán- és közintézményekre bízta. Egy külföldi személynek kötelező részt vennie szakmai német nyelvkurzuson, amennyiben szociális ellátásban részesül, vagy munkakeresők alapellátását kapja.

Az integrációs kurzus pontos ismérveit szintén külön jogszabály ismerteti, mely a Rendelet az integrációs kurzusok lebonyolításáról külföldiek és késői áttelepültek számára címet viseli (Verordnung über die Durchführung von Integrationskursen für Ausländer und Spätaussiedler = Integrationskursverordnung = IntV). A rendelet tartalmazza a kurzus célkitűzését, a részvétel feltételeit, a részvételi jogosultságot, valamint a költségeket. A törvény további pontjai alatt megtalálható a kurzus felépítése és óraszámja is. Részletes leírás található a kurzust lebonyolító intézményekről, az engedélyek kiadásáról, valamint a tanárok és vizsgáztatók végzettségével kapcsolatos elvárásokról.

Tanköteles korú bevándorló gyermekek és fiatalok a német közoktatásban – Tanulók nyelvi integrációját támogató programok

A fentebb ismertetett bevándorlási adatok természetesen azt is jelentik, hogy rengeteg gyermeknek és tanköteles fiatalnak kellett elhagynia a hazáját. A német állam fontos feladatának tekinti ezen gyermekek felvételét és integrálását a német közoktatásba, tehát biztosítani kell a lehetőséget a tanulásra, képzésre, fejlesztésre (Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, a). Ennek érdekében különböző, a tanulást és integrációt támogató programok, projektek állnak mind a bevándorló tanulók, mind pedig az őket oktató tanárok rendelkezésére. Az alábbiakban a tanulmány terjedelmét és a lehetőségek hosszú sorát figyelembe véve a teljesség igénye nélkül, példákon keresztül térek ki arra, hogyan valósul meg mindez a gyakorlatban.

Német mint második nyelv a közoktatásban

Mind az általános, mind pedig a magasabb szintű iskolákban Németország lehetőséget biztosít a tanulóknak a kiegészítő nyelvoktatásban való részvételre. A gyermekeknek speciálisan képzett tanárok oktatják a német mint második nyelvet, hogy biztosítsák számukra a közoktatásban való mind eredményesebb részvételt (Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, 2018).

Előkészítő osztály

Az egyik, iskolai integrációt segítő program neve *Előkészítő osztály* (=Vorbereitungs-klasse = VKL). A lehetőséget azon tanulók vehetik igénybe, akik az általános, illetve a középfokú iskola valamely osztályának megkezdése előtt állnak és nem német anyanyelvűek, illetve nem, vagy csekély mértékben rendelkeznek német nyelvismerettel. Ennek keretében a gyermekeket egy tanéven keresztül egy külön osztályban oktatják,

megfelelően differenciálva a csoporton belül. Elsődleges cél a német mint második nyelv megtanulása, továbbá az általános oktatási rendszerbe való integráció előkészítése (Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, 2017, p. 4).

Munkára és szakmára felkészítő előzetes képzési év

Felsőbb évfolyamokon tanuló diákok számára, akik szakmai képzésre vagy dolgozni mennek, az *Előzetes képzési év* (=Vorqualifizierungsjahr Arbeit/Beruf mit Schwerpunkt Erwerb von Deutschkenntnissen = VABO) nyújt segítséget elsősorban azzal, hogy a diákok az oktatás során szakmai német nyelvismeretre tesznek szert (Landesbildungsserver, a).

Tanulás hátszéllel

A *Tanulás hátszéllel* (Lernen mit Rückenwind) elnevezésű projekt azon tanulóknak nyújt elsősorban segítséget, akik a tanulás, beleértve a német mint második nyelv tanulása során megakadtak, hátrányba kerültek. Fő célja a koronavírus-járvány okán és ennek ideje alatt felhalmozódott tanulási hiányosságok leküzdése volt, napjainkban azonban a külföldről, többek között Ukrajnából érkezett diákok felzárkóztatását is szolgálja. Alapvetően a pályaválasztás, továbbtanulás, valamint az érettségi előtt álló fiatalokat hivatott segíteni a program (általános iskola 4., középiskolák 9., 10. és 12. osztályainak szól), azonban bármely évfolyamon vagy képzési évben bevezethető a tanulásban támogatásra, segítségre szoruló diákok igényei szerint (Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, b).

Általános osztály folyamatos nyelvi képzéssel

A nem német anyanyelvű tanulók egy része németországi iskolai tanulmányait közvetlenül egy általános, sztenderd osztályban (Regelklasse) kezdi. Mindennek következtében a német közoktatási gyakorlatban jellemzően nyelvi heterogén tanulócsoportok jöttek és jönnek máig is létre, mely hatalmas kihívás elé állítja nem csak az iskolákat, de a tanárokat is. Az oktatási intézmények a tanulók jelentkezését követően minden esetben egyénileg bírálják el, hogy adott diák általános oktatásban részesül-e egy sztenderd osztályban, vagy ezt megelőzően szükséges-e számára speciális oktatási segítség (Landesbildungsserver, b).

Az általános osztályokban való tanítás-tanulás négy különböző oktatási modell (Massumi, 2015) szerint szerveződhet. Leggyakoribb a bemelegítő modell, mely azt jelenti, hogy az oktatás külső struktúráját tekintve nincs differenciálás az újonnan Németországba érkezett bevándorló gyermekek, valamint a többi tanuló között. Nincsenek külön osztályok vagy kurzusok, ahol a tanulók egy része külön oktatásban részesülne. Minden gyermek a csoport egyenrangú tagja, mely csoportban azonban a belső differenciálás rendkívül lényeges. Fontos megjegyezni, hogy ezekben az osztályokban a szóbeli nyelvismeret nagy eltéréseket mutathat az egyes tanulók esetében: vannak, akik a németet első nyelvként (anyanyelvként) beszélik, vannak, akik második nyelvként tanulták azt meg, illetve az osztályközösség részét képezik azon gyermekek is, akik nemrégiben érkeztek az országba, így csak alig, vagy egyáltalán nem rendelkeznek német nyelvismerettel. A modell ugyanakkor azt veszi alapul, ami

minden, iskolát megkezdő tanuló esetében közös: mindegyikük kezdő a literációs képességek terén, így együtt tudják majd elsajátítani a német nyelvre vonatkozó írásbeli ismereteket.

Egy másik lehetőség az integratív modell, mely szerint az általános osztályokban tanuló gyermekek szükség esetén kiegészítő nyelvoktatásban részesülnek, vagyis a kötelező tanórákon felül és azokon belül célzott támogatást kapnak a német nyelvismeret elmélyítéséhez. A nyelvi képességek fejlesztésére iskolánként eltérő óraszám állhat rendelkezésre, átlagosan azonban hetente 4–6 tanórával egészül ki a sztenderd órarend. Ennek okán kialakulhatnak nehézségek is, amennyiben a maximális órakeret nem bizonyul elegendőnek. Ebben az esetben vagy a német nyelvoktatás, vagy egyéb tantárgyak rovására kell az oktatásra szánt időt csökkenteni.

A bemelegítő és az integratív modell mellett létezik továbbá a részben integratív modell is. Ez azt jelenti, hogy a nyelvi nehézségekkel küzdő bevándorló gyermekeket tanítják egyrészt az általános osztályokban, másrészt pedig részei egy speciálisan kialakított külön osztályközösségnek is. A kétféle csoportban egymással párhuzamosan zajlik az oktatás, és tanulónként változó, hogy hány órán vesznek részt az általános osztályban, és hány órájuk van a párhuzamos, speciális csoportban. A fejlesztőpedagógusok gyakran teljesen egyéni, személyre szabott órarendet állítanak össze az egyes tanulóknak, akik időről időre egyre több tantárgy esetében csatlakoznak be az általános osztályba. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy eleinte főként a sport, az ének-zene, a rajz és a technika tantárgyakat tanulják integráltan, azonban később fokozatosan bekapcsolódnak az általános matematika, történelem, további idegen nyelvek és a többi szaktantárgy tanulásába.

Végül egy negyedik mód a párhuzamos modell, melynek során a tanuló az első időkből egyáltalán nem vesz részt az általános osztály tanóráin, hanem azzal párhuzamosan és attól elkülönítve kap speciális oktatást. E modell jellemzően harmadik és attól magasabb évfolyamok esetében fordul elő, mivel ettől a szinttől kezd egyre nehezebbé válni a tananyagba való utólagos becsatlakozás, különösen nyelvismereti hiányosságok esetén.

Bármely oktatási modell esetében elmondható, hogy az oktatók nehéz feladatokkal állnak szemben, így az alábbi néhány pontot érdemes figyelembe venni az eredményesebb oktatás érdekében.

Az egyik legfontosabb célkitűzés az oktatás során, hogy minden tanulónak személyre szabott segítséget kell nyújtani a német nyelv tanulásában, különös tekintettel egyéni igényeikre. A baden-württembergi Régiós Oktatási Portál (Landesbildungsserver, b) hat alapvetést fogalmaz meg, melyeket a tanároknak a hétköznapi nyelvhasználat, az oktatás során használt nyelv, valamint a többnyelvű környezet tekintetében érdemes figyelembe venniük:

Az oktatás megtervezése nyelvtanulási célokkal: A tanár a diákok hétköznapi nyelvhasználatára, általános nyelvismeretére alapozva fejlessze a szaktantárgyhoz kapcsolódó nyelvi regisztert.

A nyelvi képességek és a nyelvismeret fejlődésének mérése: A tudatos oktatástervezéshez elengedhetetlen a tanulói teljesítmény folyamatos mérése. Ennek alapján a tanár be tudja határolni azon ismereteket, melyekkel a diákok már rendelkeznek, és a közvetítendő tartalmakat.

A nyelvi szempontból fontos oktatási területek célzott támogatása: A nyelvi kompetenciák minden tantárgy esetében kiemelkedő jelentőségűek. Így az egyes szaktantárgyak keretein belül folyamatosan fejleszteni kell a szókincset, a hallott szöveg értését (például a tanári beszéd által), valamint az olvasás- és íráskészséget.

Több lehetőség a nyelvyakorlásra: Annak érdekében, hogy a tanulók minél többet fejlődjenek a hallás utáni szövegértés, az írás-, az olvasás-, valamint a beszéd-készség területein, elegendő lehetőséget kell biztosítani a tanóra keretein belül ezek gyakorlására. A tanulási folyamatba be lehet vonni akár az anyanyelvet is, többek között nyelvi összehasonlítások elvégzésével.

Személyre szabott nyelvi differenciálás a tananyagban: Fontos a szaktantárgyak speciális nyelvezetét oly módon közvetíteni, hogy az megfeleljen az egyes tanulók személyes igényeinek. A Régiós Oktatási Portál (Landesbildungsserver, b) ennek okán ajánlja a scaffolding (van de Pol, 2010, pp. 274–275) pedagógiai módszer alkalmazását a heterogén osztályokban. E támogató oktatási technika kidolgozása Lev Vygotsky nevéhez fűződik, célja pedig a diákok tanulási folyamatának segítése. Fontosabb ismerve, hogy az oktató személyre szabott és differenciált támogatást nyújt a diákoknak. Ehhez kapcsolódóan nagy szerepet kap a rendszeres mérés és értékelés, mely visszajelzést ad a tanulók teljesítményéről, hiszen csak ezen ismeretek birtokában lehet a tanuló tudásszintjéhez igazítani a segítséget, támogatást. A tanulókkal szembeni elvárásokat a tanár fokozatosan növeli, így időt hagy a készségek és ismeretek beépülésére, elmélyítésére. Ezzel párhuzamosan a támogatás fokozatosan csökken, míg a tanuló képes lesz a feladat önálló teljesítésére.

Tanárok és diákok rendszeres értékelése: A tanár feladata, hogy olyan tanulási légkört teremtsen az osztályban, ahol a diákok kipróbálhatják nyelvi készségeiket, és kompetensnek érezhetik magukat. A tanórán természetesen megengedett több nyelv használata is, mely segíti a diákokat a nyelvi készségek gyakorlásában és a nyelvek közötti összehasonlításban (Landesbildungsserver, b).

Az integráció megvalósulása az iskolai gyakorlatban

Interjú a Donaueschingeni Oktatási Hivatal dolgozóival

Tanulmányom kapcsán látogatást tettem Baden Württemberg tartományban a Donaueschingeni Állami Oktatási Hivatalnál (Staatliches Schulamt Donaueschingen), ahol két kolléganő állt rendelkezésemre, hogy rövid áttekintést adjanak a tanköteles gyermekek integrációjáról. Ezen hivatalok feladata az iskolák szakmai felügyelete, az iskolavezetők, tanárok és a személyzet biztosítása, támogatása, valamint a tanácsadás ezen dolgozók részére. A hivatal segítséget nyújt továbbá abban, hogy minden tanköteles gyermek iskolai férőhelyhez jusson. A tanulmányom elején feltüntetett statisztikai adatokat nézve ez igen nehéz feladat napjainkban, hiszen nem csupán az iskolai férőhelyek, hanem a tanárok létszáma is korlátozott. A tanköteles, általános iskolás gyermekek lakóhelyüktől függően adott körzetes iskolákhoz tartoznak. Amennyiben a körzetes iskolában már nincs hely, vagy nincs megfelelő nyelvi integrációs program, a területileg illetékes Oktatási Hivatal feladata, hogy fogadó intézményt keressen a tanuló számára. A várakozási idővel kapcsolatos kérdésemre a hivatal dolgozói elmondták, hogy a hatáskörükbe tartozó iskolák rövid határidőn belül fogadják az új diákokat.

Egyetlen, újonnan érkezett gyermeknek sem kell hónapokig iskolai férőhelyre várnia, legfeljebb érkezésüket követő egy-két héten belül minden külföldi gyermek bekerül a közoktatási rendszerbe.

A donaueschingeni telephelyű Oktatási Hivatal két járás oktatásügyeit fogja össze. Felügyelete alá tartozik a Schwarzwald-Baar-Kreis, melynek székhelye Villingen-Schwenningen, valamint a Landkreis Rottweil, melynek székhelye Rottweil, így tehát e járásokban található számos település iskolaügyeiért felelős a hivatal. Az iskolák számát tekintve 156 oktatási intézmény tartozik e hivatal hatáskörébe.

A terület iskoláinak nyelvtudást támogató programjairól kérdésekre a következő információkat kaptam. Nyelvi integrációs program nem minden iskolában áll rendelkezésre, a kisebb, falusi intézmények esetében olykor nincs akkora számú külföldi származású diák, hogy érdemes volna elindítani a programot.

A nagyobb települések iskoláiban rendszerint sok a külföldi diák, az arányok azonban intézményenként változnak, így a külföldi diákok számát illetően nem kaptam pontos választ. Hogy mely oktatási intézmény mely nyelvi integrációs lehetőségeket kínálja, az függ egyrésztől a diákok összetételétől és igényeitől, másrésztől a tanári kar összetételétől, speciális képzettségétől, valamint a tanárok számától. Az integrációs programok felkínálása tehát nem esik egységes szabályozás alá.

Az előkészítő osztályok tekintetében (VKL) elmondható, hogy bár a program létezik mind az általános (1–4. osztály), mind pedig a középiskolákban, mégis inkább a középiskolákban jellemző, hogy a tanulók külön osztályban töltenek egy évet, mielőtt az általános oktatásba kerülnének. Az Oktatási Hivatal magyarázata szerint ez azért működik így a gyakorlatban, mert az általános iskolás korosztály integratív módon, illetve a bemelegítőes modellel is meg tudja tanulni a nyelvet, hiszen kisebb gyermekek esetében még automatizmusként működik a nyelvelsajátítás. Az idősebb, középiskolás korosztály számára azonban már külön nyelvi integrációs program szükséges. Az előkészítő osztályokban az általános iskolákban heti 18 óra a kötelező óraszám. Ebből heti 10 órában folyik német nyelvtanítás, emellett a diákok 2 órában demokráciáról szóló oktatáson is részt vesznek, a fennmaradó 6 órában pedig egyéb tantárgyakat tanulnak, mint a matematika, ének-zene, művészet, sport. A középiskolás korosztály számára heti 25 óra a kötelező óraszám, melyből 12 óra német mint idegen nyelv, 4 óra demokrácia, valamint 9 órát oszt fel az iskola a matematika, a természettudományok, a zene, a képzőművészet és a sportoktatás között (Landesrecht BW, 2017). Fontos, hogy az előkészítő osztályokban a diákok nem kapnak osztályzatot és nem kötelezhetőek évisméltésre.

A *Tanulás hátszéllel* (Lernen mit Rückenwind) programmal kapcsolatban szintén betekintést kaphattam a megvalósítás részleteibe. Az Oktatási Hivatal is megerősítette azt az információt, miszerint a program célja eredetileg, hogy a korona-vírus járvány alatt az otthoni tanulás során hátrányt szenvedett gyermekek több segítséget kapjanak. Így tehát napjainkban nem csak a bevándorló háttérű gyermekek, hanem minden diák, igénytől függően részt vehet ezen oktatási formában. Az órákat mindig egy külön, külsős tanár tartja, nem az iskolai sztenderd órákat tartó, státuszban lévő tanárokat terheli plusz feladat. E személyeknek nem kell feltétlenül tanári képesítéssel rendelkezniük. Németországban szokásos az úgynevezett *felolvasó nagyik* (Leseoma / Leseopa) bevonása a gyermekek fejlesztésébe, akik óvodákba és iskolákba egyaránt járhatnak foglalkozá-

sokat tartani, a gyerekeknek felolvasni, történeteket mesélni, beszélgetni velük. Gyakori továbbá a már nyugdíjazott tanárok visszahívása az iskolába, és amennyiben vállalják a feladatot, segítséget nyújthatnak a felzárkóztató programok során. Fontos szerepe van továbbá az integrációban a jótékonyági egyesületeknek is, melyek tagjai szintén plusz foglalkozásokat tartanak az iskolákban.

Az Oktatási Hivatal munkatársaival történt beszélgetés során megtudtam továbbá, hogy az oktatás ellenőrzésére külön hivatal működik, mely az *Institut für Bildungsanalysen Baden-Württemberg* nevet viseli. Az intézet célja, hogy tudományos alapokra helyezve hatékony segítséget nyújtson az oktatási folyamatokkal kapcsolatosan. Amennyiben tehát az oktatási intézményekben nehézségek adódnak, az intézet megvizsgálja a problémát, elemzi a helyzetet és segítséget nyújt az oktatási folyamatok jobbá tételében.

Végül további lényeges pont az iskolai szociális munkások szerepe az oktatásban, melyre szintén az Oktatási Hivatal hívta fel a figyelmemet. E szociális munkások csoportja azon dolgozik, hogy bármely, diákokkal kapcsolatos nehézség esetén beszélgetést folytatnak adott gyermekkel, és felderítik a probléma okát. Amennyiben a gyermek nem jár rendszeresen iskolába, nem készít házi feladatot vagy tanulási nehézségekkel küzd, a szociális munkások családlátogatás keretében vizsgálják a gyermek életkörülményeit, valamint a szülői háttérét is. A tapasztaltak alapján igyekeznek megfelelő segítséget nyújtani a gyermekeknek.

Az Oktatási Hivatal továbbképzése – Hálózat: Előkészítő osztályok (Netzwerk: VKL)

A továbbiakban beszámolok az Oktatási Hivatal egy továbbképzéséről, melyen szintén részt vehettem. A továbbképzés a *Netzwerk: VKL* címet viselte, melynek jelentése *Hálózat: Előkészítő osztályok*. A rendezvényen az előkészítő osztályokban oktató tanítók, tanárok, német mint második nyelv tanárok, továbbképzők vettek részt.

A kétórás interaktív esemény első felében a *Fiatalok Migrációs Szolgálatának* (Jugendmigrationsdienst) munkatársa mutatta be az intézmény feladatköreit. A szakmában szociális munkások dolgoznak, akik tanácsadói feladatkört látnak el az egész Schwarzwald-Baar-Kreis területén. Elsődleges célcsoportjuk azon újonnan Németországba költözött bevándorlók, akik lehetnek törvényesen igazolt menekültek, az Európai Unió egyéb országainak állampolgárai, illetve egy harmadik országból legálisan betelepült személyek (a nem elbírált státuszú személyek egyéb hivatalokhoz tartoznak). Emellett azonban a már hosszabb ideje Németországban élő bevándorlók is fordulhatnak a szervezethez segítségért. Ezen intézmény felelős a fiatal bevándorlók segítéséért, akik a 12-27 éves korosztályhoz tartoznak. (A 27 év feletti és 12 év alatti korosztály tanácsadását a *Felnőtt bevándorlókat segítő szolgálat = Migrationsberatung für erwachsene Zuwanderer* látja el.)

A Fiatalok Migrációs Szolgálat a következő témakörökben nyújt ingyenes segítséget: Oktatási lehetőséget keres az integrációs és nyelvkurzusokon, támogatást nyújt a külföldön megszerzett iskolai végzettségek, bizonyítványok németországi akkreditálásához, megválaszolja az oktatással, képzéssel, munkával kapcsolatos kérdéseket, segítséget nyújt a hivatali ügyintézésel kapcsolatban, tisztázza az egyes személyek szociális támogatásra jogosultságát, segít a családtagok integrációjában, szakembereket köz-

vetít speciális kérdések esetén, segít felvenni a kapcsolatot egyesületekkel, csoportokkal. Szükség esetén a családok iskoláztatási támogatásra is jogosultak, így pénzügyi segítséget kapnak a tanszerek, az iskolai tevékenységekhez szükséges eszközök megvásárlásához. A Fiatalok Migrációs Szolgálat a juttatások kérvényezésénél is közreműködik.

A fent felsorolt feladatkörökből is sejthető, hogy a szervezet számos egyéb intézménnyel áll szoros kapcsolatban, így a Munkaügyi Központtal (Agentur für Arbeit, Jobcenter), különböző egyesületekkel, segélyszolgálatokkal. Az ügyintézés során fontos szerepet kap egymás megértése, a nyelvi nehézségek áthidalása. Ehhez nyújt segítséget a *Nyelv és Kultúra Közvetítő Szolgálat* (Sprach- und Kulturmittlerdienst), akik a hivatalos tolmácsok mellett a segíteni szándékozó önkéntes személyeket is összefogják, és szükség esetén kiközvetítik. Az önkéntesek számára nem kötelező sem szakirányú iskolai végzettség, sem nyelvtudásuk igazolása, sőt, magas szintű nyelvtudás sem feltétel. Az ő feladatuk a hétköznapi nyelven történő közvetítés, így elég, ha ügyintéző és ügyfél kölcsönösen megértetik mondanivalójukat a tolmáccsal és egymással. Az önkéntes fordítók munkájukért nem kapnak fizetést, a szolgálat a felmerülő költségeiket azonban fedezi (pl. útiköltség).

A továbbképzés második részében egy tanárnő beszélt egy közoktatási intézmény előkészítő osztályában végzett munkájáról. A közoktatási intézményekre szintén jellemző, hogy hálózatban dolgoznak együtt számos segítő szervezettel, akik iskolán kívüli segítséget nyújtanak a diákoknak.

Amennyiben egy diák nehézségekkel küzd, és további segítségre lenne szüksége, a tanár kitölt a nevére egy formanyomtatványt, megfogalmazza benne, hogy milyen jellegű támogatás szolgálná a tanuló eredményesebb fejlődését, ezt ellátja az iskola pecsétjével és elküldi a Fiatalok Migrációs Szolgálatának. Ők célzottan felveszik a kapcsolatot valamely segítő szolgálattal.

Az iskola együtt dolgozik továbbá iskolapszichológusokkal, akik a traumatizált gyermekeknek segítenek. Ez elsősorban a menekült gyermekek esetében fordul elő, akiket a háborús helyzet és hazájuk elhagyása lelkileg megviselt, és ennek okán tanulási nehézséggel is küzdenek.

Létezik továbbá a *Fiatalokat kísérő program (Jugendbegleiter-Programm)*, mely a kötelező oktatáson kívüli, egyéb tevékenységeket kínál a diákoknak. A foglalkozások vezetői nem állnak az iskola alkalmazásában, önkéntesként vállalnak feladatot, mellyel sokoldalúvá és változatosabbá teszik a tanulók iskolai hétköznapijait. A programban szerepelhet zene, tánc, sporttevékenység, színjátszás, nyelvi foglalkozások, az iskola és az adott csoport igényeitől függően bármi (Baden-Württemberg).

Szintén segítséget jelent tanároknak és diákoknak egyaránt, ha úgynevezett *minitanárok (Minilehrer/-innen)* segítenek egy-egy tanóra megtartásában, vagy veszik át önállóan adott témakör gyakoroltatását. A minitanárok olyan idősebb, felsőbb osztályokba járó tanulók, akik valamely tantárgyból kiemelkedő teljesítményt nyújtanak, valamint van kedvük és idejük továbbadni tudásukat fiatalabb diáktársaiknak.

Ezeken kívül pedagógiai asszisztensek, a Tanulás Hátszéllel programban dolgozók, valamint nyugdíjazott tanárok is hatékony segítséget nyújtanak az iskoláknak, a pedagógusoknak, de elsősorban a bevándorló, nehézségekkel küzdő diákoknak könnyítik meg a tanulást, az iskolai közegbe való beilleszkedést.

Az előkészítő osztályokkal kapcsolatban meglepő információ, hogy a továbbképzést vezető tanárnő saját osztályában egy csoporton belül tanítja azon diákokat, akik német nyelvismeretük fejlesztése érdekében vesznek részt ezen oktatási formában, valamint az analfabéta tanulókat. Osztályában 10–14 éves korig vannak bevándorló gyermekek. Az általános osztály megkezdéséhez egyikük sem rendelkezik még megfelelő német nyelvtudással, és sokak olyan országból származnak, ahol nem a latin betűs írásrendszert tanulták. A tanárnő elmondása szerint az írás-olvasás oktatásának során is két külön csoportra kellett osztania a diákokat, tehát e diákok között is szükséges a differenciálás. Van egy gyorsabban haladó, több ismeretet befogadni képes csoport, és egy lassabban haladó, ahol sokkal több idő ráfordítása és gyakori ismétlés szükséges. Amíg tehát a német mint idegen nyelvet tanuló diákok és az írni-olvasni tanuló gyorsabban haladó csoportja önálló feladatokat végez, addig a tanárnő például hangos felolvasást gyakorol a lassabban haladók csoportjával. Ez a munka rengeteg felkészülést, külön tananyagok, feladatsorok megtervezését kívánja a tanártól, valamint a tanóra alatt is hatalmas koncentráció és energiabefektetés szükséges, hogy minden diák aktívan dolgozzon, ugyanakkor lépést is tudjon tartani társaival. Nem utolsó sorban az is nehezíti az oktatási helyzetet, hogy a tanév folyamán bármikor becsatlakozhat a csoportba egy-egy új tanuló, hiszen menekült diákok az év bármely szakában érkehetnek Németországba a hazájukban uralkodó háborús vagy politikai helyzettől függően.

Oktatók felkészítése az integrációs feladatok ellátására – tanári továbbképzések

Elsődleges jelentőséggel bír, hogy az oktatásban résztvevő gyermekek mellett az oktatást végző szakemberek, tanárok is megfelelő segítséget és támogatást kapjanak integrációs feladataik ellátásához. Az osztályokban tanuló diákok nyelvi és kulturális diverzitása hatalmas kihívás elé állítja a pedagógusokat, akiknek napjainkban folyamatosan alkalmazkodniuk kell az újabb és újabb oktatási helyzetekhez. A tanárok munkájának megkönnyítése és a minőségbiztosítás érdekében különböző intézetek szervezésében továbbképzéseken való részvételre nyílik lehetőség. Ezen intézetek közé tartozik az *Iskolai Minőség és Tanárképzési Központ: Baden-Württembergi Tanári Továbbképzés* (Zentrum für Schulqualität und Lehrerbildung: Lehrkräftefortbildung Baden-Württemberg), illetve további fontos továbbképző intézmény a *Kultusz- Ifjúsági- és Sportminisztérium* (Ministerium für Kultus, Jugend und Sport) is. Az oktatási és médiaanyagok gyűjtéséért a *Tartományi Média Központ* (Landesmedienzentrum) felelős a régióban. Feladata a digitális oktatási anyagok fejlesztése, de emellett tanári továbbképzések szervezését is végzi.

Az alábbiakban néhány példát emelek ki azon kurzusok közül, melyek segítik a tanárok munkáját a gyermekek iskolai integrációját illetően is.

Differenciálás és individualizálás az előkészítő osztályokban (Differenzierung und Individualisierung in der Vorbereitungsklasse)

A tanfolyamot a Baden-Württembergi Tanári Továbbképzés (Lehrkräftefortbildung Baden-Württemberg) szervezi online kurzus formájában. A súlyponti kérdés a nyelvtanítási módszerek és azok gyakorlati alkalmazása az előkészítő osztályokban. A ta-

nárok megismerkednek mindazon oktatási módszerekkel, melyeket a kezdő nyelvtanulóktól egészen a haladóig alkalmazni tudnak (Lehrkräftefortbildung, a).

A nyelvtanulás alapjai az előkészítő osztályokban (Basics zum Spracherwerb in VKL)

A továbbképzést szintén a Baden-Württembergi Tanári Továbbképzés (Lehrkräftefortbildung Baden-Württemberg) szervezi és célja, hogy a résztvevők alapvető ismereteket szerezzenek a német mint második nyelv tanításával kapcsolatban. A kurzus információkat szolgáltat az előkészítő osztályok főbb oktatási tartalmairól. Szó esik továbbá a német mint második nyelv tanításáról a többnyelvűség viszonylatában, melynek didaktikai és módszertani elemeivel ismerkednek meg a hallgatók. Fontos témakör továbbá, hogyan kezelje a tanár az osztályteremben a nyelvi és kulturális sokszínűséget (Lehrkräftefortbildung, b)

Diagnosztika a sikeres (nyelv)fejlesztéshez az előkészítő osztályban (Diagnostik für eine gelingende (Sprach)förderung in VKL)

A képzési lehetőséget a Kulturális, Ifjúsági és Sportminisztérium (Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, b) kínálja. A kurzus diagnosztikai, elemzési eljárásokat ismertet meg a tanárokkal, melyeket elsősorban az előkészítő osztályokban ajánlott alkalmazni. Fő témakörei a haladás mérése és dokumentálása az oktatás folyamatában, a mérések célja és időpontjai, valamint a különböző mérési módszerek.

Folyamatos nyelvi fejlesztés: Nyelvfejlesztő kurzusok az általános oktatás támogatása érdekében (Durchgängige Sprachbildung: Sprachförderkurse zur Unterstützung des Regelunterrichts)

A tanfolyam résztvevői megismerik a főbb pontjait egy nyelvfejlesztő kurzus felépítésének, megtervezésének. Az ismeretek abban segítenek a tanároknak, hogy az előkészítő osztályokban, illetve egyéb nyelvi fejlesztésen résztvevő diákok szert tegyenek a szükséges szaknyelvi és képzési nyelvi ismeretekre, melyek az iskolai oktatás során szükségesek (Ministerium für Kultus, Jugend und Sport, b).

Felnőtt bevándorlók nyelvi integrációját segítő kurzusok

Bár nem tartozik szorosan e tanulmány tematikájához, azonban mégis fontosnak tartom megemlíteni, hogy Németország milyen nyelvi integrációs lehetőségeket kínál felnőtt bevándorlók számára. A felnőttek nyelvtudása közvetlenül érintheti ugyanis a gyermekeik német közoktatásban való iskolai előmenetelét, hiszen lényeges, hogy szülőként segítséget tudnak-e nyújtani a tanulásban, a házi feladatok elkészítésében, ellenőrzésében. Ezzel egyidejűleg a pozitív szülői példa motiválja is a gyermekeket a tanulásban, hiszen a család számukra az elsődleges szocializációs közeg.

A lehetőségek közül a tanulmány terjedelmére való tekintettel három fontos kurzust emelnék ki, mely egyben azt is jelképezi, hogy az előzetes ismeretektől függően a német állam minden nyelvi szinten kínál tanulási lehetőségeket felnőtt külföldiek részére is.

Alfabetizációs kurzus

Sok bevándorló, akik főként 2015 óta menekültként érkeztek Németországba, nem jártak iskolába származási országukban, soha nem tanultak olvasni és írni, vagy pedig hosszú évek óta nem gyakorolhatták ezt, így elfelejtették. Ezen résztvevőknek az alfabetizációs tanfolyamon (BAMF, 2019) kettős kihívással kell szembenéznük: nemcsak a német nyelvet, hanem a latin betűs írást is meg kell tanulniuk. Számukra az országszerte elérhető alfabetizációs tanfolyamok nagy lehetőséget kínálnak: hiszen a nyelvismeret és az írásbeli ismeretek a társadalomba való beilleszkedés előfeltételei. Ezek a készségek fontosak a következő generáció oktatásának vonatkozásában is, mivel az írás- és nyelvismerettel rendelkező szülők hatékonyabban tudják támogatni gyermekeiket.

Az alfabetizációs tanfolyamok célja, hogy a résztvevők a legfeljebb 1300 órás keretben (900 óra nyelvtanfolyam alfabetizációval, 100 óra orientációs kurzus, sikertelen vizsga esetén 300 óra ismétlési lehetőség. A tanórák 45 percesek) megtanuljanak írni-olvasni, valamint alapvető német nyelvtudásra tegyenek szert. Ennek okán a kurzus neve *Alfabetizációs kurzus: Német nyelvtanulás plusz alfabetizáció* (Alphabetisierungskurs: Deutsch lernen plus Alphabetisierung).

Hogy adott személynek szükséges-e részt venni az alfabetizációs tanfolyamon, azt egy előzetes tesztelés során vizsgálják a tanfolyamokat lebonyolító intézmények. E szintfelmérés során megállapítják, hogy szükség van-e írás-olvasás oktatásra és melyik csoportba tartozik a résztvevő: primér és funkcionális analfabéta vagy szekundér írást tanuló. A szekundér írást tanulók ismerik származási országuk írásrendszerét, a latin betűs írást azonban nem. Számukra külön szervezett integrációs tanfolyam áll rendelkezésre. Ugyanakkor azokban a régiókban, ahol a résztvevők száma alacsony, gyakran nem lehet különálló tanfolyamokat kínálni, ezért az analfabétákat és a szekundér írást tanulókat együtt tanítják.

A tanítás legfeljebb 16 fővel történik, hetente 12–25 tanórával. Kis csoportokban tanulnak, hogy az oktatóknak több idejük legyen minden egyes résztvevőre. Az alfabetizációs kurzusokon tanítóknak szükséges egy speciális engedély a Bevándorlási és Menekültügyi Hivataltól (BAMF). Ezen engedélyen túlmenően megfelelő szakmai képesítést és alkalmasságot kell igazolniuk az írás-olvasás tanításának területén.

Integrációs kurzus (B1)

Az integrációs kurzus (BAMF, a) tartalmaz egy nyelvkurzust és egy orientációs kurzust. Az általános integrációs kurzus összesen 700 tanórát foglal magába, de sikertelen vizsga esetén lehetőség van 300 tanórányi ismétlésre, így a tanuló akár 1000 oktatási órán is részt vehet. Azok, akik gyorsabban képesek haladni a tananyaggal, az integrációs kurzust intenzív kurzusként is elvégezhetik, amely 430 tanórából áll. A nyelvkurzus az általános integrációs kurzuson belül összesen 600 tanórát vesz igénybe, az ezt követő orientációs kurzus pedig 100 órából áll.

A nyelvtanítás során a tanár és a tanulók a mindennapi élet általánosságban fontos témáit dolgozzák fel: munka és szakma, oktatás és továbbképzés, gyermekfelügyelet és nevelés, vásárlás, kereskedelem és fogyasztás, szabadidő és társadalmi kapcsolatok, egészség és higiénia, az emberi test, média és médiahasználat, lakhatás. Emellett

megtanulnak németül leveleket és e-maileket írni, űrlapokat kitölteni, telefonálni vagy munkahelyre jelentkezni. A témák változnak a kurzus típusától függően. Lehetőség van például a speciálisan *Fiataloknak szóló integrációs kurzuson* (BAMF, b) való részvételre, mely tanfolyamon olyan témákat dolgoznak fel, amelyek különösen érdeklík a fiatalokat. Ezek közé tartozik a szakképzésre, vagy iskolába történő jelentkezés, munka és szakma, kultúra és szabadidő.

A nyelvi kurzus a *Német teszt bevándorlóknak* (Deutsch-Test für Zuwanderer = DTZ) elnevezésű B1-es szintű vizsgával zárul, és a vizsgáztatást kizárólag egy akkreditált vizsgaközpont végezheti

A nyelvkurzust az úgynevezett orientációs kurzus követi, mely 100 tanórából áll. Az itt tárgyalt témakörök közé tartozik a német jogrend, történelem és kultúra, jogok és kötelességek Németországban, a társadalmi együttélés formái, a Németországban fontos értékek, mint például vallásszabadság, tolerancia, valamint a nők és férfiak egyenlősége. Az orientációs kurzust az *Élet Németországban* (Leben in Deutschland) nevű feleletválasztós teszt zárja.

Szakmai nyelvkurzus (B2, C1, C2)

A szakmai nyelvkurzusok (Berufssprachkurse = BSK) (BAMF, 2022) egy széleskörű, társadalmi igényekre szabott tanfolyamkínálat, amely a munkaerőpiacra való beilleszkedést segíti elő. Ezek a tanfolyamok a már meglévő integrációs kurzusokra épülnek, és felkészítik a bevándorlókat és menekülteket a németországi munka világára. A szakmai nyelvkurzusoknak alapvetően három típusa van: B1-ről B2-re, B2-ről C1-re és C1-ről C2-re, a Közös Európai Referenciakeret (KER) alapján.

Részvételre azon személyek jogosultak, akik a munkavállalás szempontjából aktív korban vannak és rendelkeznek egy akkreditált vizsgaközpontban teljesített B1, B2 vagy C1 szintű nyelvvizsgálattal.

Az tanfolyamok célja egyrészt a hétköznapi élethez, másrészt a munkához kapcsolódó német nyelvtudás megszerzése, tehát a résztvevők a munkahelyi témákkal összefüggésben sajátítják el a nyelvi kompetenciákat. A kurzusok tartalmi és didaktikai követelményeit a BAMF megfelelő kurzuskonceptiójában (BAMF, 2021) találjuk. Az alapvető témák közé tartoznak többek között a komplex témájú szövegek és a szakterületen folytatott szakmai beszélgetések főbb elemeinek megértése. Azon képesség, hogy az egyén spontán és folyékonyan kommunikáljon, valamint az anyanyelvűekkel történő hétköznapi beszélgetés mindkét fél számára nehézség nélkül lehetségessé válik. A kurzus végeztével a tanulónak képesnek kell lennie témakörök széles skálájában világosan és részletesen kifejezni magát, megmagyarázni egy aktuális kérdésben az álláspontját és felsorolni az egyes helyzetek, lehetőségek előnyeit és hátrányait.

A tanfolyamon tanult legfontosabb témakörök a munkával kapcsolatos szókincs és kifejezések, komplexebb nyelvtani szerkezetek, szakmai e-mailek és levelek írása, írott szövegek, mint munkahelyi utasítások vagy használati utasítások megértése, állásinterjúval való beszélgetés, munkaszerződések értelmezése.

Összefoglalás

Tanulmányomban bemutattam, hogy zajlik Németországban a tanköteles korú bevándorló gyermekek nyelvi integrációja a közoktatásban. A téma kapcsán az első, bevezető rész után a második fejezetben kitértem a migrációs folyamatok alakulására, a bevándorlók számára, a gyermekekre és fiatalokéakra vonatkozó statisztikai adatokra.

A harmadik fejezetben részletesen tárgyaltam a tanulók nyelvi integrációját segítő programokat, amely lehetőségek elősegítik a mind eredményesebb beilleszkedést az oktatásba, valamint a nyelvi hátrányok leküzdését.

Az integráció gyakorlati megvalósulásáról a negyedik fejezetben adtam számot, melynek alapját a Donaueschingeri Oktatási Hivatalnál tett látogatásom adta. Itt lehetőségem nyílt egyrésztől a hivatal két munkatársával beszélni a munkájukról és a tapasztalataikról. Másrésztől ellátogattam egy, az Oktatási Hivatal által szervezett továbbképzésre, ahol a Fiatalok Migrációs Szolgálatának munkatársa tartott előadást feladataikról és a velük együttműködő segítő szervezetekről. Az előadás második részében egy előkészítő osztályban oktató tanár nő szemléltette munkájának gyakorlati részét.

Elengedhetetlen feladata az oktatásügynek, hogy a kihívásokkal teli közoktatásban tanító tanárok minél felkészültebbek legyenek szakmailag, módszertanilag, így tanulmányom ötödik fejezetében a tanároknak szóló továbbképzéseket vettem sorra.

A gyermekek nyelvi integrációját, iskolába való beilleszkedését, valamint tanulmányi előmenetelét nagyban befolyásolja, hogy otthoni körülmények között szüleik, idősebb testvéreik tudnak-e számukra segítséget nyújtani. Ennek okán fontosnak tartottam, hogy dolgozatom befejező, hatodik fejezetében ismertessem a felnőtteknek szóló nyelvkurzusokat, nyelvi integrációt segítő tanfolyamokat.

Megítélésem szerint Németország az élet minden területén és minden korosztályt illetően hatalmas erőfeszítéseket tesz a bevándorló emberek, családok, gyermekek megsegítése érdekében. A kihívás azonban továbbra is nagy, sok nemzet, sok emberrel képviselteti magát ma Németországban. Emellett az integráció is nagyon összetett fogalom, melynek a nyelvi integráció egy része, bár talán az egyik legfontosabb része.

IRODALOM

- Baden-Württemberg. *Jugendbegleiter-Programm*. <https://jugendbegleiter.de/programm/>
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2018). *Deutsch für Kinder und Jugendliche*. <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/DeutschKinderJugendliche/deutsch-kinder-jugendliche.html>
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2019). *Der Alphabetisierungskurs*. https://www.bamf.de/SharedDocs/Dossiers/DE/Integration/integrationskurse-im-fokus.html?nn=284228&cms_docId=411148
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2021). *Konzept für einen Basiskurs B2 im Rahmen der bundesweiten berufsbezogenen Deutschsprachförderung nach § 45a Aufenthaltsgesetz*. https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Integration/Berufsbezsprachf-ESF-BAMF/BSK-Konzepte/kurskonzept-b2.pdf?__blob=publicationFile&v=11

- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (2022). *Deutsch für den Beruf – Berufssprachkurse*. <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/DeutschBeruf/deutsch-beruf.html?nn=282656>
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (a) *Integrationskurs. Inhalt und Ablauf*. <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/Integrationskurse/InhaltAblauf/inhaltablauf-node.html>
- Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. (b) *Jugendintegrationskurs*. <https://www.bamf.de/DE/Themen/Integration/ZugewanderteTeilnehmende/Integrationskurse/SpezielleKursarten/Jugend/jugend-node.html>
- European Commission. (b). *Erasmus+. EU programme for education, training, youth and sport*. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/hu>
- European Commission. (a). *European Education Area. Quality education and training for all*. <https://education.ec.europa.eu/>
- European Commission. (c). *European Education Area. Quality education and training for all. A bolognai folyamat és az európai felsőoktatási térség*. <https://education.ec.europa.eu/hu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process>
- Daschner, P. (2017). *Flüchtlinge in der Schule. Daten, Rahmenbedingungen und Perspektiven. Ein Überblick*. In McElvany, N., Jungermann, A., Bos, W. & Holtappels, H. G. (2017). *Ankommen in der Schule. Chancen und Herausforderungen bei der Integration von Kindern und Jugendlichen mit Fluchterfahrung* (pp. 11–26). Waxmann..
- Institut für Bildungsanalysen Baden-Württemberg. <https://ibbw-bw.de/,Lde/Startseite>.
- Landesbildungsserver. (b) *Integration – Bildung – Migration. Regelunterricht unter den Voraussetzungen durchgängiger Sprachbildung*. <https://www.schule-bw.de/themen-und-impulse/migration-integration-bildung/bildungssprache/regelunterricht>
- Landesbildungsserver. (a) *Integration – Bildung – Migration. VABO. Vorbereitungsklassen an beruflichen Schulen*. https://www.schule-bw.de/themen-und-impulse/migration-integration-bildung/vkl_vabo/vabo
- Landesmedienzentrum Baden-Württemberg. https://www.lmz-bw.de/suche?L=0&id=147&tx_solr%5Bq%5D=lehrerfortbildung
- Lehrkräftefortbildung. (b) *Basics zum Spracherwerb in VKL*. <https://lfbo.kultus-bw.de/lfb/termine/6PQ7D>
- Lehrkräftefortbildung. (a) *Differenzierung und Individualisierung in der Vorbereitungs-klasse*. <https://lfbo.kultus-bw.de/lfb/termine/NQQJ5>
- Massumi, M. & von Dewitz, N. (2015). *Neu zugewanderte Kinder und Jugendliche im deutschen Schulsystem. Bestandsaufnahme und Empfehlungen*. Mercator-Institut, Zentrum von LehrerInnenbildung der Universität zu Köln.
- Medien Dienst Integration (Sep. 2023b). *Flüchtlinge aus der Ukraine*. <https://mediendienst-integration.de/migration/flucht-asyl/ukrainische-fluechtlinge.html>
- Medien Dienst Integration (Sep. 2023c). *Minderjährige Flüchtlinge aus der Ukraine*. <https://mediendienst-integration.de/migration/flucht-asyl/ukrainische-fluechtlinge.html>
- Medien Dienst Integration. (2023a). *Zahl der Flüchtlinge*. <https://mediendienst-integration.de/migration/flucht-asyl/zahl-der-fluechtlinge.html>
- Ministerium für Kultus, Jugend und Sport. Baden-Württemberg. (a) *I. Ankommen in der Schule*. <https://km-bw.de/,Lde/startseite/service/Ankommen+in+der+Schule>
- Ministerium für Kultus, Jugend und Sport. Baden-Württemberg. (b) *VI. Unterstützung, Angebote und Materialien* https://km-bw.de/,Lde/startseite/service/Unterstuetzung_+Angebote+und+Materialien_
- Ministerium für Kultus, Jugend und Sport (2017). *Verwaltungsvorschrift des Kultusministeriums über die Grundsätze zum Unterricht für Kinder und Jugendliche mit nichtdeutscher Herkunftssprache und*

geringen Deutschkenntnissen an allgemein bildenden und beruflichen Schulen. https://www.schule-bw.de/themen-und-impulse/migration-integration-bildung/vkl_yabo/vwv/verwaltungsvorschrift.pdf#page=6

Statistisches Bundesamt (2023b). Bevölkerung. Wanderungen. 1,1 Millionen Zuzüge von Menschen aus der Ukraine im Jahr 2022. https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/02/PD23_N010_12411.html

Statistisches Bundesamt (2023a). *Migration und Integration. Bevölkerung in Privathaushalten nach Migrationshintergrund insgesamt.* <https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Migration-Integration/Tabellen/migrationshintergrund-geschlecht-insgesamt.html>

Van de Pol, J., Volman, M. & Beishuizen, J. (2010). *Scaffolding in teacher-student interaction: A decade of Research.* Educational Psychology Review, 22, 271–296. <https://doi.org/10.1007/s10648-010-9127-6>.

Zentrum für Schulqualität und Lehrerbildung. <https://zsl-bw.de/site/pbs-bw-km-root/search/5441420/Lde/suche.html?q=leherfortbildung?q=leherfortbildung>

Jogszabályok jegyzéke

Bundesministerium der Justiz (2004). Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet. (Aufenthaltsgesetz - AufenthG) §43 Integrationskurs

Bundesministerium der Justiz (2004). Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet. (Aufenthaltsgesetz - AufenthG) §44 Berechtigung zur Teilnahme an einem Integrationskurs

Bundesministerium der Justiz (2004). Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet. (Aufenthaltsgesetz - AufenthG) §45a Berufsbezogene Deutschsprachförderung; Verordnungsermächtigung

Bundesministerium der Justiz (2004). Verordnung über die Durchführung von Integrationskursen für Ausländer und Spätaussiedler (Integrationskursverordnung = IntV)

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland: Artikel 7 (GG Art 7)

Landesrecht BW (2017). Verordnung des Kultusministeriums zur Regelung der Stundentafeln für die Vorbereitungsklassen allgemein bildender Schulen.

United Nations (1948). Universal Declaration of Human Rights. Article 26

United Nations (1989). Convention on the Rights of the Child. Article 28

United Nations (1989). Convention on the Rights of the Child. Article 29

The linguistic integration of school-age migrant children and youth into German public education

The study focuses on the integration of immigrant children of school age into German public education. This is a particularly important and timely topic, partly due to the significant wave of immigration since 2015 and partly due to the outbreak of war in Ukraine in 2022. The paper examines migration processes and statistical data concerning immigrant adults and youth. I discuss in detail programmes to promote successful integration into education and to overcome linguistic disadvantage. The practical implementation of integration is presented on the basis of my visit to the Donaueschingen Education Office. I also focus on the importance of teacher training and language courses for adults. Furthermore, I emphasise the supportive role of the family background in relation to the linguistic development and academic progress of the children..

Keywords: immigrant children, school-age youth, language integration, public education in Germany, German as a second language